

УДК 378.147

Наливайко О. О.*

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті на основі аналізу різних джерел визначено суть понять «компетентність», «компетентнісний підхід» та «інформаційно-цифрова компетентність». Проаналізовано сучасний стан упровадження компетентнісного підходу в освітній процес вітчизняних класичних ЗВО. На основі різних визначень сформовано власне визначення понятійного конструкту «інформаційно-цифрова компетентність», як чітко визначену сукупність компетенцій в галузі інформаційно-цифрових технологій, які спрямовані на підготовку професійної діяльності майбутнього фахівця з використанням сучасних засобів інформатизації і інформаційних технологій. У статті визначено, що результатом професійної підготовки студентів класичних університетів є формування однієї з ключових компетентностей – інформаційно-цифрової. Важливим елементом формування інформаційно-цифрової компетентності є створення цифрових індивідуалізованих навчальних рекомендацій для студентів, що допоможе їм більш ґрунтовно підготуватися до комунікативної взаємодії з різними групами та спільнотами у віртуальному освітньому середовищі, компетентно будувати діалог із представниками різних культур, продовжуючи навчатися впродовж життя, а як кінцевий результат - допомагатиме студентам повністю реалізувати свій потенціал. Визначено основні суперечності, пов'язані зі впровадженням інформаційно-цифрової компетентності в освітній процес сучасного класичного ЗВО. Автором зазначено, що вища освіта повинна підлаштовуватися під високі запити суспільства в галузі підготовки кваліфікованого фахівця. Найбільш ефективним засобом задоволення суспільних потреб у галузі отримання якісної освіти на цьому етапі розвитку країни вбачається запровадження компетентнісного підходу з акцентом на інформаційно-цифрову компетентність. Подальшої розробки потребують уточнення форми, методи, засоби формування інформаційно-цифрової компетентності студентів класичних університетів.

Ключові слова: студент, заклад вищої освіти, підготовка, формування, компетентність, компетентнісний підхід, інформаційно-цифрова компетентність.

Сучасний розвиток суспільно-економічних відносин висуває нові вимоги до розвитку людини, зокрема, і до освіти. Одним із головних пріоритетів нашої країни в ХХІ столітті має стати якісна освіта, оскільки за її допомогою формується всебічнорозвинена й обдарована особистість-громадянин, яка у своєму повсякденному житті буде застосовувати набуті знання не лише в професійній діяльності, а й буде постійно їх поновлювати. Ми погоджуємося із думкою Ю. Кузьменко, що «посилена увага суспільства до освітніх процесів полягає в розумінні того, що найважливішою цінністю й основним капіталом сучасного суспільства є людина компетентна, здатна до пошуку й освоєння нових знань, співпраці, ухвалення нестандартних рішень, творчого підходу до справи» [4, с. 215].

Нині одним із найважливіших завдань вищої освіти є формування компетентного фахівця, оскільки володіння лише базовими знаннями, уміннями, навичками (ЗУН) в сучасній професійній діяльності не забезпечує ефективного вирішення різноманітних завдань, із якими професіонал стикається у своїй фаховій діяльності. Професійна компетентність є запорукою успішності особистості в часи великих змін та реформ.

З плином часу змінюється суспільство, воно розвивається, а з ним вдосконалюються й вимоги щодо підготовки фахівців. Основним завданням вищої школи стає підготовка кваліфікованих фахівців, які зможуть конкурувати на ринку праці й матимуть жагу до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності. Одним із найбільш ефективних шляхів вирішення цієї гострої проблеми є оновлення базового

* © Наливайко О. О.

змісту вищої освіти, перенесення уваги з процесу навчання на його результат, переорієнтація змістовної й організаційної складової навчання в площину компетентнісного підходу й пошук найбільш ефективніших шляхів його впровадження.

Проблема впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес закладів вищої освіти останнім часом досить жваво обговорюється на сторінках наукових видань. Теоретичні та практичні аспекти визначеної проблеми стали предметом вивчення багатьох дослідників: А. Ахаян, О. Кізік, В. Козирева, Ю. Маслюк, Ю. Плотоненко, М. Саєнсус, О. Чайковської, А. Хуторського та ін. Основним аспектам змісту, структури та формування інформаційних компетентностей майбутніх фахівців присвячені праці В. Бондар, І. Драч, Г. Єльнікової, О. Жерновникової, І. Зимньої, О. Овчарук, В. Краєвського, В. Маслова, Е. Морковиної та ін. Водночас потребує ґрунтовнішого вивчення проблема впровадження інформаційно-цифрової компетентності в освітній процес закладів вищої освіти.

Мета статті – визначення суті поняття «інформаційно-цифрова компетентність» та її впливу на процес підготовки кваліфікованого фахівця.

З упровадженням Болонського процесу в країнах Східної Європи активізується інтерес до компетентнісного підходу в професійній освіті.

Провівши аналіз наукових джерел, ми визначили, що в сучасній педагогічній науці немає узгодженої точки зору щодо понять «компетентний» і «компетенція». Зокрема, у психологічній енциклопедії компетентність, ґрунтується на декількох аспектах:

- перший відноситься до ступеня оволодіння необхідними знаннями, уміннями і навичками;
- другий – до юридичної відповідності (особи);
- третій – базується на визначенні досвідченості фахівця, за для обіймання певної посади (визначеної професійної діяльності).

Також в енциклопедії зазначено, що поняття «компетентність» може визначатися досить неоднозначно, тому що не визначає точного ступеня майстерності фахівця. Відповідно даний термін може використовуватися для визначення мінімального, прийняттого, оптимального або вищого рівня кваліфікації особи [7].

Британський психолог Дж. Равена визначає компетентність, як специфічну здатність, яка необхідна для ефективного виконання певної дії в конкретній предметній галузі й містить спеціальні фахові знання, особливі способи мислення й предметні навички, розуміння суб'єктом відповідальності за здійснювані ним дії [1].

Як зазначає А. Хуторський, «компетенція» - це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які корелюють із певним процесом або предметом і важливі під час здійснення ефективною діяльності. Учений розкриває термін «компетентність» як сукупність відповідних компетенцій, «що включає особистісне ставлення до предмета діяльності» [12, с. 1].

Нині в європейській педагогічній науці існує поділ компетентностей на дві великі групи:

- фахові компетентності (subject specific competences);
- загальні компетентності (generic competences).

Відзначимо, що група фахових компетентностей залежить від предметної галузі, саме вони визначають профіль освітніх програм та кваліфікацію майбутнього випускника закладу вищої освіти. Зокрема, на противагу визначеній групі компетентностей існують й інші, не менш важливі компетентності, якими майбутній фахівець оволодіває в процесі здобуття вищої освіти, але вони у своїй природі мають універсальний характер та не прив'язані до предметної галузі знань. Зокрема, можна виділити уміння вчитися, обізнаність в інформаційних технологіях, креативність у роботі, володіння іноземними мовами тощо [8].

У контексті впровадження компетентнісного підходу у вищу освіту України потрібно визначитися з тим, чим саме є компетентнісний підхід та дати визначення цього

процесу.

Зокрема, вітчизняний учений В. Химинець поняття «компетентнісний підхід» тлумачить, як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості. У такому контексті компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілісного набору компетенцій, якими повинні оволодіти студенти під час навчання у ЗВО. Учений наголошує, що догматична освітня система акцентувала основні зусилля на отриманні ЗУН, зокрема, на формування лише «знаннєвого підходу» до навчання [11].

Учений розглядає підготовку майбутніх фахівців на засадах компетентнісного підходу у двох аспектах:

- по-перше, через призму оновлення змісту вищої професійної освіти, що передбачає її відбір і структурування з одночасним визначенням результативної складової освітнього процесу, а саме: набуття студентами певних компетентностей;

- по-друге, постає потреба навчити студентів цілеспрямовано формувати ключові та предметні компетентності. Отже, основною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності [11].

Відповідаючи на численні виклики, які постають перед суспільством та освітою Європи, Радою Європи були сформульовані п'ять ключових компетенцій «Молодого європейця», тут говориться про компетенції, пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства, що передбачає оволодіння людиною технологій, розуміння особливостей їх використання, сильних і слабких сторін, здатність критично оцінювати інформацію, поширювану рекламою і засобами масмедіа [13].

Інформаційно-цифрова компетентність займає ключове місце в системі професійних компетентностей, є основою для професійного становлення в будь-якій галузі діяльності, важливою характеристикою становлення майбутнього фахівця, входить до складу десяти компетентностей, прописаних у Концепції «Нова українська школа» (2016). Отже, інформаційно-цифрова компетентність визнається, як одна з ключових компетенцій сучасної людини.

Для розкриття суті поняття «інформаційно-цифрова компетентність» потрібно, насамперед, розглянути його складову - термін «інформація».

Інформація з філософської точки зору є «повідомлення, відомості про що-небудь, що передаються людьми; повідомлення, нерозривно пов'язане з управлінням» [10, с. 217]. Інші вчені суть поняття «інформація» визначають, як «відомості про навколишній світ, що протікають у ньому, які сприймають живі організми, керуючі машини і інші інформаційні системи в процесі життєдіяльності і роботи. Є одним з ресурсів, що використовуються людиною в трудовій діяльності й побуті» [3].

Інформаційно-цифрова компетентність, як і інші ключові компетентності, не має єдиного визначення. О. Жерновникова характеризує її як універсальні способи передачі, отримання, пошуку, обробки, надання, узагальнення, систематизації, перетворення інформації в знання [2, с. 223].

О. Романовський під «цифровою компетентністю» розуміє комплекс знань, умінь, навичок і рефлексійних установок майбутніх учителів у взаємодії з інформаційним освітнім середовищем [9, с. 186].

На думку, Ю. Плотоненко, «інформаційна компетентність» є динамічним, інтегративним особистісним утворенням, яке в результаті навчання суб'єкта піддається зміні [6].

Є. Морковіна визначає інформаційну компетентність студента, як професійно-значущу інтегративну якість особистості, яка характеризує ступінь засвоєння сукупності компетенцій, необхідних для орієнтації й діяльності в інформаційному просторі.

Розглядаючи основні складові розвитку «інформаційної компетенції», Є. Морковіна наголошує, що навчально-пізнавальна діяльність – це активний, професійно спрямований процес формування досвіду (знань, умінь і навичок, творчих здібностей), мотивація потреб, інтересів, що полягають у сприйнятті, розумінні, зберіганні й відтворенні навчальної інформації під час вирішення пізнавальних завдань, а також управління (самоврядування) цим процесом, що здійснюються спочатку викладачем, а потім – самим студентом, саме він є основою розвитку інформаційної компетентності особистості [5].

Як вказує А. Хуторський, інформаційна компетенція є сукупністю навичок діяльності в навколишньому світі, в освітніх галузях і навчальних предметах стосовно інформації. Оволодіння сучасними інформаційними технологіями (ЗМІ, електронна пошта, Інтернет тощо) і засобами інформації (багатофункціональний пристрій, модем, принтер, комп'ютер, факс, телефон, телевізор, магнітофон тощо), аналіз, пошук, відбір, а також передача, збереження і перетворення необхідної інформації [12].

Звертаючись до тлумачення інформаційно-цифрової компетентності зарубіжними науковцями, слід відзначити роботи С. Скотта (С. Scott). Зокрема, він розуміє інформаційно-цифрову компетентність, як здатність використовувати цифрові медіа й ІКТ, чітко розуміти та критично підходити до оцінки різних аспектів цифрових медіа і медіа контенту, також учений особливо виділяє уміння ефективно комунікувати в різноманітних контекстах життєдіяльності людини. С. Скотт виділяє ряд компонентів сформованої інформаційно-цифрової компетентності:

- медіаінформаційна грамотність (пошук, опрацювання, зберігання інформації, створення цифрових матеріалів);
- онлайн комунікації (електронна пошта, чати, блоги, соціальні мережі та ін.);
- технічний (ефективне і безпечне використання комп'ютера для вирішення різноманітних професійних та особистих задач);
- споживацький (вирішення повсякденних завдань, які задовольняють різноманітні потреби людини) [15].

У XXI столітті одним із основних завдань, яке постає перед майбутніми фахівцями, є майстерне володіння інформаційно-комунікаційними технологіями та їхня інтеграція з іншими базовими вміннями на шляху до свідомого професіонального зростання. Важливим аспектом у формуванні інформаційно-цифрової компетентності студента класичного університету стає його інформаційна та цифрова грамотність, адже в часи, коли більшість молоді має свій гаджет, але не використовує його у своєму навчання, потрібно посилювати роботу з викладачами в контексті запровадження роз'яснювальних занять для студентів у застосуванні новітніх технічних та цифрових технологій в освітньому процесі. Це особливо актуально в роботі з молодими викладачами, тому що вони були народжені в епоху цифрових технологій та можуть «зрозумілою» для студентів мовою пояснювати на власному прикладі різноманітність та важливість застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Отже, формування інформаційно-цифрової компетентності та цифрової грамотності потребує від студентів знань й умінь про освітню політику й етичний аспект застосування ІКТ, а також вони повинні розуміти, що таке інновації в галузі цифрової та дистанційної освіти [14].

Зважаючи на проведений аналіз, ми розглядаємо інформаційно-цифрову компетентність, як чітко визначену сукупність компетенцій у галузі інформаційно-цифрових технологій, які спрямовані на ефективну професійну діяльність фахівця з використанням сучасних засобів інформатизації й інформаційних технологій. Таким чином, в умовах інформатизації суспільства й виробничих відносин однією з найбільш актуальних компетенцій стає інформаційна, яка забезпечує високий рівень оволодіння інформаційними технологіями, можливість ефективного реалізації в професійній діяльності.

Аналіз та узагальнення досвіду викладання психолого-педагогічних дисциплін у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна надає підстави стверджувати, що дієвим засобом формування інформаційно-цифрової компетентності є впровадження інноваційно-комп'ютерних технологій навчання, які включають такі методи та форми роботи зі студентами: проблемний виклад навчальної інформації, частково-пошукові та евристичні методи, «мозковий штурм», презентації, творчі роботи (проекти), ігрові методи, упровадження дистанційних форм навчання. Важливим елементом формування інформаційно-цифрової компетентності є створення індивідуалізованих навчальних рекомендацій для студентів, що допоможе їм більш ґрунтовно підготуватися до комунікативної взаємодії з різними групами та спільнотами у віртуальному просторі, компетентно будувати діалог із представниками різних культур, продовжуючи навчатися впродовж життя, а як кінцевий результат - допомагатиме студентам повністю реалізувати свій потенціал.

Таким чином, для впровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладу вищої освіти потрібно чітко розуміти сутність компетентнісного підходу та умови його застосування. Наступним кроком має стати подолання суперечностей, які, безсумнівно, виникають у процесі інформатизації навчального простору ЗВО, між об'єктивною потребою суспільства в компетентному фахівці, який має високий рівень інформаційно-цифрової компетентності та недостатньої спрямованості вищої освіти до її розвитку та між педагогічним потенціалом освітнього процесу у ЗВО та відсутністю його реалізації в процесі розвитку інформаційно-цифрової компетентності студента. Отже, потрібно акцентувати увагу на тому, що в час загальної інформатизації життя людини вища освіта повинна підлаштовуватися під високі запити суспільства в галузі підготовки кваліфікованого фахівця. Найбільш ефективним засобом задоволення суспільних потреб у галузі отримання якісної освіти на цьому етапі розвитку країни вбачається запровадження компетентнісного підходу з акцентом на інформаційно-цифрову компетентність.

Подальшої розробки потребують форми, методи, засоби формування інформаційно-цифрової компетентності студентів класичних університетів.

Література:

1. Беспалько В. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. М., 1995. 335 с.
2. Жерновникова О. А. Психологічний аспект реалізації дистанційних освітніх технологій у навчальний процес майбутніх учителів математики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Бердянськ, 2017. Вип. 2. С. 219-225.
3. Жерновникова О. А. Застосування хмарних технологій при підготовці майбутніх учителів математики до навчального проектування. *Таврійський вісник освіти*. Херсон, 2015. Вип. 3 (51). С. 98–104.
4. Кузьменко Ю. В. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського як чинник розвитку потреб у становленні професіоналізму педагогів. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2015. Вип. 26. С. 215-219.
5. Морковина Э. Развитие информационной компетентности студента в образовательном процессе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Оренбург, 2005. 212 с.
6. Плотоненко Ю. Личностно-ориентированный подход в формировании информационной компетентности студентов ВУЗа: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Тюмень, 2009. 27 с.
7. Психологическая энциклопедия / под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. 2-е изд. Санкт-Петербург, 2003. 1096 с.
8. Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації / авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова. К., 2014. 120 с.
9. Романовський О., Гриньова В., Жерновникова О., Штефан Л., Фазан В. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів математики: констатувальний етап. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2018. Том 65. № 3. С. 184-200.
10. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. М., 1997. 576 с.

11. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. *Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти*. URL: http://zakinppo.org.ua/2010_01_18_13_44_15/233_2010_08_25_07_10_49
12. Хуторской А. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций. *Эйдос*. 2005. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>.
13. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe. Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. *Council for Cultural Cooperation (CDCC). Secondary Education for Europe Strsburg*, 1997.
14. Karpati A. Digital literacy in Education. Policy Brief. *Inst. for Information Technologies in Education*. 2011. URL: unesdoc.unesco.org/images/0021/002144/214485e.pdf.
15. Scott C. The futures of learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf>.

Nalyvaiko O. O.

FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE
AS A RESULT OF PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS OF CLASSICAL UNIVERSITY

In the article, based on the analysis of various sources, defined the essence of the concepts «competence», «competence approach» and «information and digital competence». Analyzed the modern state of the introduction of the competence approach in the educational process of the domestic universities. On the basis of various definitions, the own interpretation of the term «information and digital competence» is formed as a clearly defined set of competences in the field of information and communication technologies aimed at training the professional activity of a future specialist using modern means of informatization and information technologies. The article determines that the result of professional training of students of classical universities is the formation of one of the key competencies – informational-digital. An important element in the formation of information and digital competence is the creation of digital, individualized educational recommendations for students, which in turn will help them more thoroughly prepare for communicative interaction with various groups and communities in the virtual space, competently build a dialogue with representatives of different cultures, continuing to learn during life, and as the result will help students realize their full potential. Identify the main contradictions associated with the introduction of informational-digital competence in the educational process of modern higher education institutions are identified. The author states that higher education should adapt to the high demands of the society in the field of training a qualified specialist. The most effective means of meeting the public needs in the field of quality education at this stage of development of the country is the introduction of a competent approach with an emphasis on informational-digital competence. Further development requires clarification of the forms, methods, means of forming the «informational-digital competence» of students of classical universities.

Key words: student, institution of higher education, preparation, formation, competence, competence approach, informational-digital competence.

Дата надходження статті: «05» липня 2018 р.

УДК 371.3.091.12.011.3-051:005.336.5

Писарчук О. Т.*

**ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
В УМОВАХ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА**

У статті конкретизовано основні поняття дослідження: імідж, освітньо-розвивальне середовище, розвивальний потенціал середовища, імідж учителя початкової школи. Зокрема, імідж педагога трактується як емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя, а освітньо-розвивальне середовище – як система впливів та умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в його просторово-предметному, психолого-дидактичному, пізнавально-мотиваційному та соціально-комунікаційному

*© Писарчук О. Т.